

Det falske fransk

Sproglighed

Farø, Ken Joensen

Published in:
Maal & Maele

Publication date:
2012

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Document license:
[Ikke-specificeret](#)

Citation for published version (APA):
Farø, K. J. (2012). Det falske fransk: Sproglighed. *Maal & Maele*, (3), 3-4.

Sprogviden

Mål og Mæle anbefaler, at man prøver kræfter med Sprogviden uden brug af internet!

1. Nævn mindst én internationalt kendt dansk sprogforsker.
2. Hvad er subjektet (grundledet) i denne sætning: Staten, det er mig?
3. Hvad svarer det italienske ord *virtorio* til på engelsk?
4. Hvad mangler her: *fi as a _?*
5. Hvor stammer disse linjer fra: *con debilio nostra rapido?*
6. Nævn mindst tre hundracer, hvis betegnelser er tyske.
7. Hvad betyder *wahad* på arabisk?
8. Hvilket tal gemmer sig bl.a. bag Pentagon?
9. Hvilken grammatisk form er de understregede oprindelig: *æret(t) være hans minde, takket være dig, hun længe leve!?*
10. Hvad har følgende efternavne til fælles: *Molotov, Faber, Schmidt?*
11. Hvad var under Den kolde krig forkortelsen for Tjekkoslovakiet?
12. Hvad mangler i denne arkaiske danske formel: så rød som et _____ blod?
13. Hvad er perfektum participium (kort tillægsform) af *løbe*?
14. Hvad kaldes dette tegn: $\wedge$?
15. Hvilke to passivtyper findes der på dansk?
16. Nævn tre eksempler mere på en vending af denne type, som indeholder to synonyme ord: *tyk og fed.*
17. Hvem er kendt for (bl.a.) disse bevingede ord: *For fanden, hvor er du en led fyr! Er du klar over det??*
18. Hvilken romantisk af Victor Hugo indeholder et possessivt pronomen?
19. Nævn 3 bandnavne, hvor der indgår betegnelser for familiemedlemmer.
20. I hvilket land tales sproget *xhosa*?
21. Hvad er en *undersættelse*?
22. Hvilket af disse eksempler er ingen diminutiv (forbindelsesform): *kachot, süsli, raclette, Brüderlein, casino?*
23. Hvem står bag denne verselinje: *Jeg kædebræmser min SCOP?*
24. Fra hvilket sprog kommer sidsteleddet i *fiskekutter*?
25. Nævn 5 (danske og/eller udenlandske) stednavne, hvori farven 'sort' indgår som betydning.

KF

Mål+Mæle

35. ÅRGANG, NOVEMBER 2012

For 127. gang – og andre tilnærmelser

Visse tal er ikke bare til at tælle med. De kan også være fortællende størrelser. Erling Strudsholm ser på upræcise antal i forskellige sprog

side 7.

Sprog der fængsler

Retslingvistikken er sproglige analyser i retssager. Analyserne af talemåder og skrift kan hjælpe med at finde mordere og frikendende uskyldige.

side 11.

Sådan en tingest...

... vil vi også have. Vibeke Winge følger *So ein Ding's* underlige vej fra tysk litteratur til dansk tv.

Se side 18.

Tak er kun et fattigt ord

Søren Beck Nielsen bruger samtaleanalyse til at undersøge, hvordan nogle ældre pånødes ordninger, de ikke selv efterspørger. Lær at sige tak

side 21.

Tale er guld

»Samtaler er hverdagsmirakler«, skriver en norsk sprogforsker. Men både samtalen og sprogets udvikling er truet af de elektroniske kommunikationskanaler. Læs

side 27.

Sprogligheder

2

At tælle og fortælle.

Sprogets cirkatal

7

Retslingvistik

11

So ein Ding

18

»Hvad siger du til at sige ja tak?«

21

Livsnødvendig samtale – pseudo-social medier

27

Svar på Sprogviden

31

Sprogviden

32

Dansk lyder som en fuld saks, der taler svensk. Man vil allerhelst holde sig for ørene og løbe væk (citat af tysk Twitter-bruger)

Sprogligheder

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går I rundt og tænker på sprogligheder, så send et brev om dem til redaktionen. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til:

Carsten Elbro
Institut for Nordiske Studier
og Sprogvidenskab,
Københavns Universitet,
Njalsgade 120,
2300 København S
E-mail: ce@hum.ku.dk

? fortænke fortænkt

»Det kan man ikke fortænke ham ik.«
»Det var dog et fortænkt svar du kom med!« Er de to fremhævede ord samme glose? Og hvad betyder forstavelen for- i de to ord?

Venlig hilsen
Ivar Engel Jensen
Hjørring

! Verbet *fortænke* har vi fra tysk *verdenken*. Den oprindelige betydning var 'mistænke' både i tysk og dansk. Vi genkender det i *fordægtig* 'mistænkelig'. Her er også tale om import; på

tysk er det *verdächtig*. At det har med *verdenken* at gøre, ser man når man bøjer: *verdenken* – *verdachte* – *verdacht*. I tidens løb skifter *fortænke* betydning til 'kritisere', 'bebrejde':
Man kan ikke *fortænke* hende i at hun holdt sig væk.

Adjektivet *fortænkt* har ingen modsvarighed i tysk. Ordet er dannet efter et produktivt dansk mønster: *forsøvet, forædt, foraset, forvendt, forkommen, forjasket* osv.

Præfikset *for-* har mange betydninger, se bare *Ordbog over det Danske Sprog* bind V (1923) spalte 195-199. I *fortænkt* og de tilsvarende ord betegner *for-* en overgang til en tilstand. Betydningen af *for-* i det indlånede *fortænke* må findes dybt nede i den tyske sproghistorie.

EH

? kvartal

På min arbejdsplads har vi netop haft en diskussion om ordet *kvartal*. I *Nudansk ordbog* står der, at et kvartal er lig med 3 måneder – det kvarte af et år. I almen tale bruges ordet om månederne januar - marts, april - juni og så fremdeles. Men kan et kvartal i princippet være tre måneder efter hinanden, uanset hvornår de begynder, altså for eksempel februar - april?

Venlig hilsen
Pernille Helleskov

! I *Den Danske Ordbog* (III, 2004) står der om ordet *kvartal*: »et kvartal år, dvs. 3 måneder, især om hver af de fire 3-måneders perioder som begynder henholdsvis 1. januar, 1. april, 1. juli og 1. oktober«. Bedre og klarere kan det ikke siges. Det er denne brug af ordet der gør at vi kan tale om første, andet kvartal osv. Men det er altså ikke umuligt at bruge et kvartal om enhver periode på tre måneder.

EH

? Det falske fransk

Jeg har igennem mange år studeret over adjektivet *fransk*, herunder hvor det stammer fra og den egentlige betydning. *Fransk* som adjektiv betegner noget, som ikke helt er det rigtige, samtidig med at det ofte har en lidt latterlig, ironisk og nedsettende klang. I hvert fald er det sådan, det bliver brugt. Eksemplerne er mange: en *fransk klovn* er en slags klovn, men alligevel ikke en rigtig (cirkus-) klovn, en *fransk lås* (tømmersamling) er ikke en rigtig lås, men »låser« alligevel to stykker træ sammen, *fransk undertøj* er ikke rigtigt undertøj, men alligevel, *fransk visit*, *fransk manchete*, *fransk rosen*, *fransk altan*, *fransk skrue*, *fransk surning*, *Franskbrød* hører måske også med? I øvrigt er jeg meget glad for *Mål og Mæle*. Tak for bladet.

Jørgen Kromann,
Frederiksberg

! Ordet *fransk* kommer, ligesom en række andre nationalitets- og sprog-

betegnelser, af betegnelsen for en folkestamme, nemlig *frankerne*, ligesom *engelsk* betegnede *anglernes* sprog. Set nordfra, dvs. fra Tyskland og derigennem Skandinavien, har fransk kultur i perioder været forbundet med en særlig dekadence, opstytthed og skabethed. Det lejlighedsvis nedsettende ved *fransk* skyldes formentlig den franske barok, Solkongen, katolicismen og ikke mindst et historisk fransk-tysk (også kulturelt-sprogligt) fjendskab, som er videreformidlet til os. For eksempel har tysk »udrenset« en del franske låneord, som vi i dansk har bevaret: *peroron* > *Bahnsteig*, *coupé* > *Abteii*, *billét* > *Fahrkarte* – sidstnævnte er dog i dag i stigende grad atter ved at blive fortrængt af det engelske *importør* *Tricker*. Heri kan der ligge en delforklaring på, at *fransk* tilsyneladende betegner noget falsk.

Men hovedforklaringen er nok en anden, nemlig at de pågældende betegnelser i sig selv er en slags »uegentlig tale«, som man tidligere kaldte dem i forskningen: De er billige, figurative eller overførte. Det er noget, vi genfinder i hele det område, man kalder *fraseologi* eller *idiomatik* og også blandt ordsammensætninger. Tænk på andre udtryk med nationalitetsadjektiver: fx: *tyrkisk peber*, *svensk nøgle*, *amerikansk olie*, *russisk/italiensk salat*, *spansk rytter*, *frnskbrød*, *russisk roulette*: Her kan man i flere tilfælde gøre den samme iagttagelse som ved udtrykkene med *fransk*: Der er ofte tale om en slags »uegentlige« eksemplarer af

Flere franske forbindelser

fransk *bredpande*: sjældnen sommerfugleart.
 fransk *bulldog*: lille bulldograce med »flagermuseører«.
 franskfoder: om hest, hvor hovene peger udad.
 fransk hjerteorm: dødelig parasit hos bl.a. hunde.
 fransk horeunge: et afsnit første linje, der optræder nederst på siden.
 fransk fældning: virus sygdom hos undulater, der bl.a. medfører tab af hale- og slagfler.
 fransk vask og strygning: 1. professionel vask af finere tekstiler; 2. grundlig behandling af noget; 3. bordelvirksomhed.

typen. Der er her en helt anden betydningsstruktur end ved udtryk som afrikansk elefant, belgisk chokolade, bønneisk glas eller islandsk silde, som er egentlige kollokationer, hvor begge komponenter, både kerneleddet og beskrivelsesleddet (her: adjektivet), har bevaret deres frie betydning.

At de pågældende udtryk ikke betegner »rigtige« eksemplarer af den nævnte kategori, er måske heller ikke altid helt sandt: Franskorød er dog brød, et fransk visit er trods alt et besøg, om end det er kort. Men det er nok rigtigt, at det i nogle tilfælde ikke er det typiske eksemplar, der er tale om. I grunden er det ikke så mærkeligt, for var det det, havde man jo ikke haft brug for en specifi- cerende betegnelse.

Jeg tror derfor, vi må sætte ambitionsniveauet lidt ned og konkludere, at der ganske vist er rigtig mange faste flerordsforbindelser på dansk,

som indeholder adjektivet fransk. Her er nogle flere: fransk *drinking*, fransk *hotdog*, fransk *skvin*, fransk *døre*, fransk *nougat*, fransk *estragon*, fransk *kartofler*, fransk *fristelser*, fransk *linser*, fransk *lije*. Nogle få af dem trækker på et skeptisk forhold til fransk kultur, men generelt er de som andre faste ordforbindelser.

I øvrigt findes der jo også en mere positiv indstilling til det franske, som er en lige så gyldig tolkning af ovenstående udtryk, nemlig fransk som noget særligt fint og delikat, fx i fransk *leverpostej* og det allerede nævnte, men altså anderledes tolkede fransk *undertøj*. Og dén udlægning er vel nok mere nærliggende her end den negative. Og så er der eksempler som fransk *kys*, hvor meningerne nok vil være delte: fint, skabet eller ingen af delene?

KF

(med tak til Henrik Hovmark og Jørn Boisen)

? Kommentere på, fordi at, orientere omkring

I dag modtog jeg mit allerførste eksemplar af Mål og Mæle. Bladet indfriede til fulde mine forventninger – jeg ser frem til alle de kommende.

Det seneste par år har man hyppigt hørt udtrykkene »Det ønsker ministeren ikke at kommentere på ...«, »Det synes jeg, fordi at ...« og »Hun vil orientere omkring ...«.

Hvad er eksperternes bud på årsagen til anvendelsen af på, at og omkring i de nævnte forbindelser?

Sproget bliver gumpetungt og i sidstnævnte tilfælde usikkert (hvis man taler omkring dit eller orienterer omkring dat, går man rundt om den varme grød i stedet for koncist at tale/orientere om noget).

Ved nogen, hvornår disse ørebæer dukkede op første gang?

Venligst,
 Jørgen Lind
 Helsingør

! Kommentere (på) noget

Der findes en del eksempler hvor en forbindelse med på står over for en forbindelse med almindeligt objekt: han skrev et brev til sin eks : han skrev på et brev til sin eks
 Ole spiste en ostemad : Ole spiste på en ostemad
 de reparerer maskinen : de reparerer på maskinen
 jeg så hende : jeg så på hende
 de flyttede stolene : de flyttede på stolene
 man byggede slottet på fire år : man byggede på slottet i fire år

Eksemplerne uden på betegner en afsluttet handling, med på en proces, og om det er noget der afsluttes med et resultat, siger sætningerne ikke noget om. Jeg ved ikke hvad man lægger i kommentere : kommentere på, men hvis parret indgår i mønstret ovenfor, betyder det vil jeg ikke kommentere at jeg ikke vil sige noget om sagen her og nu; mens det vil jeg ikke kommentere på betyder noget i retning af at jeg har den holdning at den slags ikke er noget som bør kommenteres hverken nu eller senere. Men jeg ved ikke om det passer. Vi må finde en politiker at spørge.

Der er vistnok ingen der ved hvor gammelt fænomenet er, men eksemplet ovenfor med slottet har jeg lånt fra en grammatik fra 1752.

! Fordi at

Dette problem er behandlet i Mål og Mæle 21. årgang nr. 1 (s. 6) og nr. 2 (s. 3-4) og i årg. 22 nr. 4 (s. 18). Men det letteste er muligvis at slå det op i min bog *Rigtigt Dansk* (2. udg. 1993). Fordi at er ikke noget nyt, det er det oprindelige i dansk. Våkingerne sagde fordi at.

! Omkring

Den nye brug af omkring er derimod langt yngre, nemlig fra 1960'erne. Se Mål og Mæle 16. årg. nr. 1 (s. 10), hvor den behandles i en artikel om »68'er-klicheer«.

Jeg tror ikke at din analyse af omkring-brugen er rigtig. Meningen med omkring i sammenhænge som tale omkring noget, diskutere omkring